

მხატვრული ლიტერატურა კულტურის კონტექსტში სიკეთის მატარებელი და თავისუფალი საქართველოს წინასწარმეტყველი

ქაჯაია მანანა

საქართველოს სახელმწიფო ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი

<https://doi.org/10.52340/idw.2025.57>

აბსტრაქტი. ნაშრომში საუბარია ერთ-ერთ ურთულეს პერიოდზე, რომელმაც ევროპელი ხალხი ახალი დემოკრატიული აზროვნებისაკენ შემოაბრუნა და დემოკრატიული საზოგადოების ჩამოყალიბებისაკენ მიმავალ გზაზე დააყენა. სამწუხაროდ, ეს პერიოდი საქართველოს პოლიტიკური დამოუკიდებლობის აბსოლუტური მოსპობის ხანად იქცა.

XIX საუკუნის 60-იან წლებში რუსეთის უმაღლეს სასწავლებლებში მყოფი ქართველი სტუდენტების უმრავლესობას უკვე სულ სხვანაირად ესახებოდა არა მარტო საკუთარი ქვეყნის, არამედ, ზოგადად, კაცობრიობის მომავალიც. ისინი სამომავლო ევროპული ტიპის დემოკრატიული საზოგადოების ჩამოყალიბებაზე ოცნებობდნენ. მართალია, ამის მისაღწევად სხვადასხვა გზას სახავდნენ, მაგრამ ფაქტია, რომ სტუდენტი ახალგაზრდობა XIX საუკუნის 60-იან წლებში თავის მომავალ მოღვაწეობას ხალხის მსახურებაში ხედავდა და ეს მსახურება საზოგადოების დემოკრატიზაციაში ესახებოდა.

ახალი თაობის უპირველესი მიზანი გახლდათ საზოგადოების ახალი აზროვნების, დემოკრატიული აზროვნების მისაღებად მზადება.

ნაშრომში საუბარია „თერგდალეულების“ დამსახურებაზე, რომელთა ღვაწლიც შესაძლებელია გახდეს საქართველოსა და საზოგადოდ, კავკასიაში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ახალ სიმაღლეზე აყვანისა და მისი საზოგადოების დემოკრატიზაციის პროცესებთან მჭიდროდ დაკავშირების.

ნაშრომში გამოკვეთილია გიორგი წერეთლის მოღვაწეობის ძირითადი ასპექტების ახლებურად წარმოჩენა და გააზრება.

გიორგი წერეთელი სადღეისო გადასახედიდან, შეიძლება, როგორც ახალი დემოკრატიული აზროვნების ერთ-ერთი დამამკვიდრებელი, როგორც პოლიტიკური მოღვაწე ისე დავინახოთ, რადგან იგი აქტიურად ერეოდა სამშობლოს პოლიტიკურ ცხოვრებაში, კავკასიის რეგიონში მიმდინარე პროცესებში. იგი სიჭაბუკიდანვე ეცნობოდა ეროვნულ აზროვნებას. ექვთიმე წერეთელი წერდა: „გიორგის იდეალი დასავლეთ ევროპა იყო, ის დარწმუნებული იყო, რომ ჩვენი ცხოვრება ევროპული გზით მიდიოდა და ძალ-ღონესა და ნიჭს არ ზოგავდა, რომ ხალხი გამოეფხიზლებინა და მიდრეკილება დაენახებინა“.

გიორგი წერეთელს ხომლედი დასავლეთევროპული ლიტერატურული ტენდენციების განმავითარებლად სახავდა საქართველოში, მისი სიტყვებით: „გიორგი წერეთელი, განსხვავებით ილია ჭავჭავაძისა და სხვა აღმოსავლეთ საქართველოს მწერლებისაგან, აღზრდილი იყო ევროპული ლიტერატურის ტრადიციებზე“. იგი გაიზარდა ფლობერისა და ბალზაკის რომანებზე, ხოლო შემდეგ საზღვარგარეთ გაემგზავრა, რათა ევროპაში ზიარებოდა ევროპულ ლიტერატურასა და კულტურას.

გიორგი წერეთლის მოღვაწეობა სწორედ მომავალი თაობის დემოკრატიული ცვლილებების მისაღებად მომზადების კუთხით უნდა განვიხილოთ, რადგან მათში, უპირველეს ყოვლისა, პირველი ღირსების ჩამოყალიბება და მათი სხვა პიროვნებისადმი, როგორც მოქალაქეებისადმი პატივისცემით გამსჭვალვა გიორგი წერეთლის, როგორც პედაგოგის, უმთავრეს მიზანს წარმოადგენდა. გიორგი წერეთელს „ძველი მიმართულებიდან“, მარტო თავისუფლების მისწრაფება უნდა დაეტოვებინა. აქ ნათლად გამოიკვეთა გიორგი წერეთლის უმთავრესი ღირებულება „ნაციონალური თავისუფლება“.

ღირებულება, რომელიც დროში არ იცვლება.

ნაშრომში დასკვნის სახითაა წარმოდგენილი, რომ XIX საუკუნის მეორე ნახევარში სამოციანელთა ძალისხმევით ჩაეყარა საფუძველი კულტურულ-საგანმანათლებლო მოძრაობას, რომელთა მოღვაწეობამ განსაზღვრა არა მარტო XIX საუკუნის, არამედ გავლენა იქონია XX საუკუნის ლიტერატურისა და საზოგადოებრივი აზრის განვითარებაზეც. მათი შეხედულებები, სწრაფვა ევროპისაკენ დღევანდელის გამოძახილია და აქტუალურია XIX საუკუნეში.

სიკეთის მატარებელმა მწერალმა მთელი თავისი სიცოცხლე შესწირა საზოგადოებრივ საქმიანობას. მწერალი ფასდებოდა თანადროულობის უჩვეულო გრძნობით, რაც საერთოდ ღირებულს ხდის მწერლის ნაღვაწს.

საკვანძო სიტყვები: გუბერნია, არისტოკრატია, აბსოლუტური, დემოკრატიული, შეთქმულება.

შესავალი

საქართველოს ისტორიაში XIX საუკუნე შეიძლება ერთ-ერთ ურთულეს პერიოდად მივიჩნიოთ. XIX საუკუნე, რომელმაც ევროპელი ხალხი ახალი დემოკრატიული აზროვნებისაკენ შემოაბრუნა და დემოკრატიული საზოგადოების ჩამოყალიბებისაკენ მიმავალ გზაზე დააყენა, სამწუხაროდ, საქართველოს პოლიტიკური დამოკიდებულების აბსოლუტური მოსპობის ხანად იქცა ეს პერიოდი.

მართალია, სამეფოებად და სამთავროებად დაშლილი საქართველოს სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტი XIX საუკუნის დამდეგისათვის ერთობ დაკნინებული იყო, მაგრამ ფაქტია, რომ სპარსეთი და ადგილობრივი დინასტიის წარმომადგენლები ქართულ მიწაზე გარკვეულ ძალაუფლებას ინარჩუნებდნენ.

როგორც ცნობილია, რუსეთის იმპერიამ გააუქმა ქართლ-კახეთის სამეფო და იგი ფაქტობრივად 1801 წლიდან გუბერნიად გამოაცხადა. მოგვიანებით კი, საქართველოს სხვა ნაწილებიც და, საერთოდ, სამხრეთ კავკასიაც დაიპყრო.

XIX საუკუნის პირველ ნახევარში, სხვადასხვა დროს, კავკასიასა და, კერძოდ, საქართველოში საკმაოდ მნიშვნელოვანი აჯანყებები ეწყობოდა. მაგალითად, 1804 წელს აჯანყდა მთიულეთი, 1812 წელს - კახეთი და სხვა. რაც მთავარია, 1832 წელს საზოგადოების მოწინავე ნაწილმა - არისტოკრატამ მოამზადა დიდი შეთქმულება, რომლის საბოლოო მიზანი საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენა იყო. საყურადღებოა, რომ, 1832 წლის შეთქმულების მონაწილეთა ნაწილს გამარჯვების შემთხვევაში სურდა ქვეყნის სახელმწიფოებრივი ორგანიზაცია პარლამენტური ყოფილიყო (ქსე, 1986).

სამწუხაროდ, როგორც ცნობილია, შეთქმულება გაიცა და მისი მონაწილენი სათანადოდ დაისაჯნენ, რუსეთის იმპერიამ კავკასიის მეურნეობა და ეკონომიკა, თანდათან თავის ინტერესებს დაუმორჩილა, ბუნებრივია, იცვლებოდა ხალხის განსაკუთრებით კი, არისტოკრატის აზროვნების სტერეოტიპიც. ქართული არისტოკრატის მნიშვნელოვანი ნაწილი, თავისდაუნებრივად, რუსეთის იმპერიის ერთგულ ქვეშევრდომად იქცა. წოდებებიტა და ორდენებით წახალისებული ქართული არისტოკრატია კავკასიაში რუსული ინტერესების დამცველ მნიშვნელოვან ძალას წარმოადგენდა.

1853-1856 წლებში მიმდინარე ყირიმის ომის დროს არა მარტო ქართველი თავადაზნაურობა, არამედ მთლიანად ქართველი ხალხის ძირითადი ნაწილი აქტიურად იყო ჩაბმული საომარ მოქმედებაში.

„გიორგი წერეთლისა და ნიკო ნიკოლაძის ქუთაისის გიმნაზიაში სწავლის დროს

მიმდინარე ყირიმის ომმა ძალიან ღრმა შტაბეჭდილება დატოვა, ორივე მათგანზე, ნიკოლაძე, 1931). მოგვიანებით, 1877-1878 წლებში, რუსეთ-თურქეთის ომის დროს, როგორც ცნობილია, გიორგი წერეთელი პეტერბურგში გამომავალი გაზეთის „Голос“ - ის სამხედრო კორესპონდენტი იყო. ჩვენი აზრით ეს არჩევანი - სამხედრო კორესპონდენტობა, სწორედ გიმნაზიაში სწავლის დროს მიღებული ღრმა შტაბეჭდილებების შედეგი იყო. აქვე გვინდა ავღნიშნოთ, რომ, როდესაც „ყირიმის ომის დროს თურქები უშუალოდ ქუთაისს დაემუქრნენ, ქუთაისის საქალაქო ლაშქრის მეთაურობა 80 წლის სიმონ წერეთელმა იკისრა“ (კავკასი, 1900)

გიორგი წერეთელმა, როგორც ცნობილია, ქუთაისის გიმნაზიის დამთავრების შემდეგ, სწავლა პეტერბურგის უნივერსიტეტის საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტზე განაგრძო. ჩვენი აზრით, თვით ფაკულტეტის შერჩევამაც უდიდესი როლი ითამაშა გიორგი წერეთლის აზროვნებისათვის დამახასიათებელი ერთ-ერთი უმთავრესი ნიშნის - დროის შესაბამისი მეცნიერული მიღწევების პროცესების განხილვის პრინციპის ჩამოყალიბებაში.

XIX საუკუნის 60-იან წლებში რუსეთის უმაღლეს სასწავლებლებში მყოფი ქართველი სტუდენტების უმრავლესობას უკვე სულ სხვანაირად ესახებოდა არა მარტო საკუთარი ქვეყნის, არამედ, ზოგადად, კაცობრიობის მომავალიც. ისინი სამომავლო ევროპული ტიპის დემოკრატიული საზოგადოების ჩამოყალიბებაზე ოცნებობდნენ. მართალია, ამის მისაღწევად სხვადასხვა გზას სახავდნენ, მაგრამ ფაქტი, რომ სტუდენტი ახალგაზრდობა XIX საუკუნის 60-იან წლებში თავის მომავალ მოღვაწეობას ხალხის მსახურებაში ხედავდა და ეს მსახურება საზოგადოების დემოკრატიზაციაში ესახებოდა.

მიუხედავად იმისა, რომ რუსეთის იმპერია ყირიმის ომის შემდეგ (1853-1856 წ.წ.) 60-იანი წლების დასაწყისისათვის შედარებით მოძლიერდა და ომის შემდგომ თითქმის დაძლია, მაინც აშკარა იყო, რომ სერიოზული საზოგადოებრივი რეფორმების გარეშე ქვეყანას ეკონომიკური განვითარების პერსპექტივა არ ექნებოდა სწორედ ამიტომ, 1861 წელს რუსეთის იმპერიაში - მის ცენტრალურ ნაწილში გაუქმდა ბატონყმობა. (საქ. ენციკლოპედია, 1997). ამ ურთულესი პროცესის დაწყებისთვის მზადებასა და თავად მის მიმდინარეობის თან ახლდა რუსეთის იმპერიაში სტუდენტური მოძრაობის გააქტიურება და ბუნებრივია, რომ ქართველი სტუდენტებიც ამ დიდი, ახალი ცვლილებების მომსწრენი და მონაწილენი გახდნენ.

ძირითადი ნაწილი

ახალი თაობის უპირველესი მიზანი გახლდათ საზოგადოების ახალი აზროვნების, დემოკრატიული აზროვნების მისაღებად მომზადება. ამ მიზნის განსახორციელებლად კი აუცილებელი იყო „თერგდალეულთა“ თაობის ყოფილი წარმომადგენლის მოღვაწეობა სხვადასხვა ასპექტით გაშლილიყო.

„თერგდალეულები“ - დიდი პატრიოტები, რომელთა ღვაწლიც შესაძლებელი გახდა საქართველოსა და საზოგადოდ, კავკასიაში ეროვნულ-განმანთავისუფლებელი მოძრაობის ახალ სიმაღლეზე აყვანა და მისი საზოგადოების დემოკრატიზაციის პროცესებთან მჭიდროდ დაკავშირება, რუსული საზოგადოებრივი აზრის განვითარების ახალი ეტაპის მესვეურთა უშუალო გავლენას განიცდიდნენ. „გერცენი, ჩერნიშევსკი, დობროლიუბოვი - მართლაც, გამორჩეული პიროვნებანი, ილია ჭავჭავაძის, ნიკო ნიკოლაძის, გიორგი წერეთლისა და სხვათათვის კონკრეტული ადამიანები იყვნენ, რომლებთანაც მათ ნაცნობობა და ახლობლობაც კი აკავშირებდათ“ (ნიკოლაძე, 1984).

სადღეისოდ, ჩვენი აზრით, აუცილებელია გიორგი წერეთლის მოღვაწეობის ძირითადი ასპექტების ახლებურად წარმოჩენა და გააზრება. მიგვაჩნია, რომ ზოგიერთი ობიექტური მიზეზების გამო, გიორგი წერეთლის, როგორც მწერლისა და საზოგადო-პოლიტიკური მოღვაწეობის მნიშვნელობა, სათანადოდ არ არის გამოკვლეული.

ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რომ გიორგი წერეთლისადმი სათანადო ყურადღება არ იგრძნობოდა და ამას თავისი ობიექტური მიზეზები ჰქონდა. ჩვენი აზრით, გიორგი წერეთლის მხატვრულ შემოქმედებისადმი ერთგვარად არაობიექტური დამოკიდებულების მიზეზი, უპირველეს ყოვლისა, გიორგი წერეთლის მიერ XIX საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისისათვის დაკავებული პოზიცია გახლდათ.

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ XIX საუკუნის მიწურულისათვის გიორგი წერეთელი მჭიდროდ დაუკავშირდა ე.წ. „მესამე დასს“. საერთოდ, სიტყვა „დასი“ ქართულში, როგორც ეტყობა, სიტყვა პარტიის შესატყვისად დამკვიდრდა XIX საუკუნის მეორე ნახევარში, რადგან თვით სიტყვა „პარტიის გამოყენება, რუსეთის იმპერიის პოლიტიკურ სივრცეში, 1905 წლის 17 ოქტომბრის მანიფესტამდე, ნამდვილად წარმოუდგენელი გახლდათ.

როგორც ექვთიმე თაყაიშვილის მოგონებებიდან ირკვევა, გიორგი წერეთლის „მესამე დასის“ წარმომადგენლები - მარქსიზმის მიმდევრები, ახალი დროის შესაფერისი აზროვნების მქონე არსებად მიაჩნდა. ამ საკითხს ჩვენ შემდეგში კიდევ დავუბრუნდებით, ახლა კი გვინდა ექვთიმე თაყაიშვილის მოგონება დავიმოწმოთ. მისი თქმით, გიორგი წერეთლის „კვალზე“ საუბრისას უთქვამს: „ეხლა ისეთი დრო დადგა, რომ ძველი მიმართულება უნდა უკუვაგდოთ, იქედან მარტო ნაციონალური თავისუფლების მისწრაფება დავტოვოთ და სხვა სოციალურ-ეკონომიურ საკითხებში მარქსისა და ენგელსის მიმართულება მივიღოთ. მარქსი ეკონომიურ საკითხებსა და სოციოლოგიაში ისეთივე ავტორიტეტია, როგორც დარვინი ბიოლოგიაში.“ (თაყაიშვილი, წერეთელი, 1991).

ექვთიმე თაყაიშვილის მიერ გადმოცემულ გიორგი წერეთლის ნათქვამში ჩვენ ორ გარემოებაზე გვინდა გავამახვილოთ ყურადღება. უპირველეს ყოვლისა ჩვენ მიგვაჩნია, რომ განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს თვით გიორგი წერეთლის აზროვნებისა და მოღვაწეობის სწორად აღქმისათვის იმ გარემოებას, რომ მას ახალი დრო, ანუ XIX საუკუნის 90-იანი წლები, ისეთ პერიოდად ესახება, როდესაც „ძველი მიმართულება“ უკუგდებული უნდა იქნეს.

აქვე გვინდა გიორგი წერეთლის მიერ XIX საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისისათვის „ძველ მიმართულებად“ გააზრებული მიმართულების ჩვენეული გაგება შემოგთავაზოთ. ჩვენი აზრით XIX საუკუნის მიწურულისათვის გიორგი წერეთელი, რომელმაც ფაქტობრივად თავად ჩამოაყალიბა ე.წ. „დასების თეორია“, I და II დასის მოღვაწეობას საბოლოოდ ერთი სახის უკვე „ძველ მიმართულებად“ განიხილავდა.

გიორგი წერეთლის მიერ 60-70 ანი წლების მოღვაწეთა საქმიანობის მთლიანობაში ერთ მიმართულებად აღქმა, რომელსაც იგი „ძველ მიმართულებას“ უწოდებს, კიდევ ერთხელ ადასტურებს გიორგი წერეთლის აზროვნების საოცარ პირუთვნელობასა და დროის მოთხოვნებთან შესაბამისობას.

სრულიად ახალგაზრდა გიორგი წერეთელი „საქართველოს მოამბეში“ დაბეჭდილ თავის ცნობილ წერილში „ცისკარს რა აკაკანებდა?“ წერდა: „მწერალი არის ერთი თავის საზოგადოების წევრთაგანი, ერთი იმ პირთაგანი, რომელთა კრებაც შეადგენს საზოგადოებას, ის არის საზოგადოების ტანჯვასა და შვების

თანამგრძნობელი რაში მდგომარეობს მისი ღვაწლი საზოგადოების წინ? - აჩვენოს საზოგადოებას თავისი აზრი ამ ნაკლულევანების შესახებ, უჩვენოს იმგვარი საშუალებები, რომლებიც მისი ფიქრით, საუკეთესო არიან ამ ნაკლულევანების მოსაპოვებლად“ (წერეთელი, 1863).

ჩვენი აზრით, გიორგი წერეთლის მიერ განვლილი გზის „ძველ მიმართულებად“ შეფასება მწერლის უმთავრესი მოვალეობის, საზოგადოებისათვის ნაკლევანებათა დასაძლევი გზის ჩვენების მაგალითად უნდა მივიჩნიოთ, რადგან დროების შეუსაბამო მიმართულების არჩევა საზოგადოებისათვის ერთ-ერთი მთავარი ნაკლია.

რაც მთავარია, „ძველ მიმართულებას“ გიორგი წერეთელი მთლიანად როდი უარყოფს. მას მიაჩნია, „იქიდან (ძველი მიმართულებიდან, - მ.ქ.) მარტო თავისუფლების მისწრაფება უნდა დავტოვოთ“, - უთქვამს მას. ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ამ სიტყვებში ნათლად გამოიკვეთა გიორგი წერეთლისათვის უმთავრესი და მარადიული ღირებულება „ნაციონალური თავისუფლება“, ღირებულება, რომელიც დროში არ იცვლება.

ჩვენი აზრით, მარქსიზმის გიორგი წერეთლისეული შეფასება - როგორც ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების ანალიზისას გამოსაყენებელი თეორიისა, მარქსიზმის ყველაზე უფრო პრაქტიკული შეფასებაა, როგორც სამწუხარი გამოცდილებამ აჩვენა, მარქსიზმის დაბრკოლების შემქმნელი გარემოებაა.

შემდეგში განვითარებული ისტორიული პროცესების გათვალისწინებით, ჩვენი აზრით, გიორგი წერეთელი არ მიემხრობოდა ბოლშევიკებს, რადგან „ნაციონალური თავისუფლების მისწრაფებას“ გიორგი წერეთლისათვის უცვლელ ღირებულებას, როგორც საყოველთაოდ ცნობილია, ბოლშევიკები ნამდვილად არ იზიარებდნენ.

გიორგი წერეთლის მოღვაწეობის უმთავრეს ასპექტად, რა თქმა უნდა მწერლობა უნდა მივიჩნიოთ და რაც მთავარია, ჩვენი აზრით, აუცილებელია ყოველთვის გავითვალისწინოთ ის, რომ XIX საუკუნის მეორე ნახევარი ილია ჭავჭავაძესთან ერთად გიორგი წერეთელი პრაქტიკულად ქართული პროზის განვითარების ახალი ეტაპის დამწყებია.

ყველაზე უკეთ გიორგი წერეთლის პროზის მნიშვნელობას XIX საუკუნის მეორე ნახევრის ქართული საზოგადოებისათვის ნიკო ნიკოლაძე აფასებდა, მართალია, ნიკო ნიკოლაძის პიროვნებას არ სჭირდება ჩვენ მიერ განსაკუთრებული შემოკება, მაგრამ, მართებული იქნება, თ გავიხსენებთ გერონტი ქიქოძის მოსწრებულ და ლაკონურ შეფასებას. „ნიკო ნიკოლაძე უდოგმატო კაცი იყო, ყველაზე თავისუფლად მოაზროვნე 60-იანი წლების ქართველ მოღვაწეთა შორის“ (ქიქოძე, 1963).

ნიკო ნიკოლაძე წერს: „როდესაც დროებამ“ პირველ ხანებში ბეჭდვა დაიწყო წერეთლის „მგზავრის წერილებისა“ („მგზავრის წერილები“ - მ. ქ.) მკითხველში თითქმის ამგვარივე მოძრაობა შეიქმნა, როგორც ცოტათი უწინ ილია ჭავჭავაძის „კაცია-ადამიანმა?!“ მოახდინა“ (ნიკოლაძე, 1894).

„მგზავრის წიგნები“ („კიკოლიკი, ჩიკოლიკი და კუდაბზიკა“) აკაკი წერეთლის აზრითაც, ქართულ ენაზე არსებული ერთ-ერთი საუკეთესო თხზულებაა, რომ შიგადაშიგ დაღაჟდა არ ეტყობოდა, ერთი უკეთეს თხზულებათაგანია ქართულ ენაზე“, - წერდა აკაკი ამ ნაწარმოების თაობაზე და ასკვნიდა „ის (გიორგი წერეთელი - მ.ქ.) პირველთაგანია მესამოცე წლების მოღვაწეობაში!“ (წერეთელი, წერეთელი, 1968).

აკაკი, გიორგი წერეთლის შემოქმედებას, შეიძლება ასე ითქვას, დროის გადასახედიდან განიხილავდა, იგი წერდა: „იმის (გ. წერეთლისა - მ. ქ.) ნაშრომ-ნაღვაწს ისე უნდა უყურებდნენ, როგორც ოქროს მადნეულის ძარღვს უნდა გაარჩიო, გარეცხო, რამდენიმე ფუთი სილა-ტალახი მოაშორო, რომ მერე გამოაჩინო, რამდენიმე

ოქროს მარცვალი. გიორგის თხზულებებიც, როცა გაიმტკიცება, ბევრი ხელ-ხელ საგოგმანებელი საგანი გამოჩნდება, რომელიც საბოლოოდ გასტანს. მისი პირდაპირი დანიშნულება პროზაიკება იყო... სხვები რომ არ ვახსენოთ, ამის დასამტკიცებლად, მარტო „მამიდა ასმათი“ და „რუხი მგელი“ კმარა“. (წერეთელი, წერეთელი, 1968,)

ბუნებრივია, ჩვენ უდიდეს პატივს მივაგებთ იმ კრიტიკოსებსაც, რომლებიც ძალიან მკაცრად აფასებენ გიორგი წერეთლის შემოქმედებას, მაგრამ მიგვაჩნია, რომ იმ დროს რეალურად არსებული მდგომარეობის გათვალისწინებით, გიორგი წერეთელმა მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა XIX საუკუნის მეორე ნახევრის ქართული პროზის განვითარებაში. ამასთან, ვთვლით, რომ სადღეისოდ უკვე საკმაოდ მიღებული და გავრცელებული მხატვრული ნაწარმოებების შემოკლების წესს თუ გავითვალისწინებთ, გიორგი წერეთლის მხატვრული პროზის გადმოცემისას, ალბათ, საკმაოდ საინტერესო შედეგს მივიღებთ (ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ექსპერიმენტის სახით, სასურველია, „კიკოლიკის, ჩიკოლიკის და კუდაბზიკას“ შემოკლებული ვარიანტის დაბეჭდვა. დარწმუნებული ვართ, რომ მკითხველი საზოგადოება თავიდან აღმოაჩენს ამ ნაწარმოებს.

გიორგი წერეთელი სადღეისო გადასახედიდან, როგორც ახალი დემოკრატიული აზროვნების ერთ-ერთი დამამკვიდრებელი, ჩვენი აზრით, შეიძლება ფაქტობრივად როგორც პოლიტიკური მოღვაწე ისე დავინახოთ, რადგან იგი აქტიურად ერეოდა, მართალია, იმ დროს რუსეთის იმპერიის გუბერნიებად დანაწევრებული, მაგრამ ხალხის გააზრებაში კულტურულ ერთიანობაშენარჩუნებულ სამშობლოს პოლიტიკურ ცხოვრებაში, უფრო ზუზტად, კავკასიის რეგიონში მიმდინარე პოლიტიკურ პროცესებში.

გიორგი წერეთლის მოღვაწეობის პოლიტიკური აქტივობის უმთავრეს ასპექტად ჩვენ მისი, როგორც გაზეთ „დროების“ რედაქტორის მოღვაწეობა მიგვაჩნია.

როგორც ცნობილია 1866 წლის 4 მარტს გამოვიდა გაზეთ „დროების“ პირველი ნომერი. ახალი გაზეთი თვით თავისი სათაურითაც კი უკვე თავისებურ განაცხადს აკეთებდა. სულხან-საბას განმარტებით, „დრო ესე არს ჟამთა კეთილავობისა სახელი... ჟამი ნაწილი არს დღისანი, ხოლო დროთ უხნიერესნი ჟამნი, რამეთუ ერთსა დროსა შინა მრავალნი ჟამნი წარხდებიან“... (ორბელიანი, 1966).

მეტად საინტერესოა ექვთიმე თაყაიშვილის მოგონებები გიორგი წერეთელზე. ექვთიმე თაყაიშვილმა გიორგი წერეთელი, როგორც თავად აღნიშნავს მწერლის რკინიგზაზე მუშაობის პერიოდში გაიცნო, გიორგი წერეთელი კი 1883 წელს დაინიშნა რკინიგზის აგენტად. ეს მოგონებები მოთავსებულია 30-იანი წლების მასალებში. ვფიქრობთ, მასში კარგად არის ასახული გ. წერეთლის ხასიათი და იმ პერიოდში არსებული განწყობილება.

როგორც მოგონებებიდან ირკვევა, ექ. თაყაიშვილის მიერ საქართველოს თავისუფლებასთან დაკავშირებით გამოთქმული პესიმისტური მოსაზრების პასუხად გიორგი წერეთელს გულმხურვალედ უთქვამს: - „ყმაწვილი!, ეგ რა თქვი, ყველა მოსწავლე უნდა განდიდებას მოელოდეს და თავს ამზადებდეს მომავალი საქართველოს თავისუფლებისათვის! - მერე ხმამაღლა თქვა „მე მოვესწრები საქართველოს თავისუფლებას და შენ ახალგაზრდა მითუმეტეს“ (თაყაიშვილი, 1991).

ჩვენი აზრით, საინტერესოა ექვთიმე თაყაიშვილისეული გიორგი წერეთლის ზოგადი შეფასებაც: „გიორგი წერეთელი სხვა ჩვენი მოღვაწეებისაგან იმით გამოირჩეოდა, რომ ჩვენი ძველი მწერლობა იცოდა, ხუცურ ხელნაწერებს კარგად კითხულობდა, ახალი ქართულიც ჩინებურად იცოდა“ (თაყაიშვილი, 1991).

ხალხის მასის დემოკრატიული ცვლილებების მისაღებად მომზადება, ახალი

აზროვნების დამკვიდრება XIX საუკუნეში, უპირველეს ყოვლისა, გაზეთს შეეძლო. სწორედ გაზეთს უნდა ეჩვენებინა საზოგადოებისათვის მიმდინარე დროება, რათა საზოგადოების სწორი არჩევანი გაეკეთებინა.

„დროების“ პირველივე ნომერი ყურადღებას იპყრობს ორმაგი თარიღის აღნიშვნით. მეორე გვერდზე მოთავსებულ შენიშვნაში განმარტებულია, რომ „10 (22) (იგულისხმება საფრანგეთის მეფის ნაპოლეონ III -ის მიერ 1866 წლის იანვარში წარმოთქმული სიტყვის თარიღი). აქ პირველი რიცხვი (10) ჩვენგან ხმარებულის იულიანუსის კალენდრის რიცხვია და მეორე (22) გრიგორიანული კალენდრის, რომელსაც დასავლეთის ევროპისა და ამერიკის ხალხები ხმარობენ. გრიგორიანული კალენდარი (ანუ ახალი სტილი) 12 დღით წინ არის ჩვენს იულიანურის კალენდარზედ (ანუ ძველს სტილზედ). ასე მაგალითად, დღევანდელ დღეს ჩვენ 4 მარტად 3-ს ვთვლით და დასავლეთის ევროპა და ამერიკა - 16 მარტად ამის გამო, ამ გაზეთის თავში რომ 4 მარტია მოხსენიებული, იქვე ფრჩხილებში დგას 16, ე.ი. გრიგორიანული კალენდრის რიცხვი“ (დროება, 1866).

როგორც ვხედავთ, გაზეთი „დროება“, რომლის რედაქტორიც მაშინ გიორგი წერეთელი გახლდათ, პირველივე ნომერში მკითხველი საზოგადოებას ახალი და ძველი სტილის რაობას განუმარტავს, ორივე თარიღის აღნიშვნას სთავაზობს და, ამდენად, ჩვენი საზოგადოების ცხოვრების რიტმს დასავლეთ ევროპასა და ამერიკის ცხოვრების რიტმს, დროის აღქმას უკავშირებს. ეს, ერთი შეხედვით, უმნიშვნელო დეტალი, ჩვენი აზრით, გიორგი წერეთლის, როგორც რედაქტორის მიერ რუსეთის იმპერიისათვის გამოთქმული პროტესტია და, ამასთან საზოგადოების ცნობიერების ევროპულ სივრცეში დაბრუნების ერთ-ერთი პირველი კონკრეტული ცდა არის.

მიუხედავად იმისა, რომ გიორგი წერეთელი ქართველ მარქსისტებთან, ანუ მესამე დასთან ძალიან დაახლოებული პირი იყო, მისი ობიექტურად შეფასების ტენდენცია არც საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების 70-წლიანი არსებობის დროს გამოიკვეთა.

ჩვენი აზრით, ტენდენციურობის მიზეზი ის გახლდათ, რომ კომუნისტური, საბჭოთა იდეოლოგიისათვის გიორგი წერეთელი გაცილებით უფრო მიუღებელი იყო, ვიდრე სავა ნებისმიერი „თერგდალეული“, რადგან იგი აშკარად ევროპული ორიენტაციის პიროვნება გახლდათ.

როგორც საყოველთაოდ ცნობილია, გიორგი წერეთლის მოღვაწეობის ერთ-ერთ ძირითად ასპექტს პედაგოგიური მოღვაწეობა წარმოადგენდა. გიორგი წერეთლის, როგორც პედაგოგის, მომხიბლაობა ცოდნასთან ერთად მასალის მოხდენილად გადმოცემის თანდაყოლილ უნარში მდგომარეობდა ნიკო ნიკოლაძის ქალიშვილის, რუსუდან ნიკოლაძის მოგონებები. დიდი ადგილი ეთმობა გიორგი წერეთელს, ქალბატონი რუსუდანი საგანგებოდ აღნიშნავს, რომ „გიორგი წერეთელი ბუნებით, მოწოდებით პედაგოგი იყო.¹⁵“ (რ. ნიკოლაძე „ცხოვრების დიდ გზაზე“, თბ. 1975. გვ. 106-114, 116.)

ჩვენი აზრით, გიორგი წერეთლის მოღვაწეობა სწორედ მომავალი თაობის დემოკრატიული ცვლილებების მისაღებად მომზადების კუთხით უნდა განვიხილოთ, რადგან მოსწავლეებში, უპირველეს ყოვლისა, პირველი ღირსების ჩამოყალიბება და მათი სხვა პიროვნებებისადმი, როგორც მოქალაქეებისადმი პატივისცემით გამსჭვალვა გიორგი წერეთლის, როგორც პედაგოგის, უმთავრეს მიზანს წარმოადგენდა.

ექვთიმე თაყაიშვილს თამადის მიერ თქმულს პასუხად თავმდაბლად უთქვამს: „კარგად ვიცი საქართველო ასე ადვილად ვერ განთავისუფლდება და მისი

პრეზიდენტიც ვერასოდეს ვერ გავხდები“. ეს სუფრა თურმე გიორგი წერეთელის საპატივცემულოდ ყოფილა გაშლილი. გიორგის განუცხადებია: „ყმაწვილო, ეგ რა სთქვი, ყველა მოსწავლე განდიდებას უნდა მოელოდეს და თავს ამზადებდეს საქართველოს მომავალი თავისუფლებისათვის!“ და მერე ხმამაღლა დაუმატებია: „მე მოვესწრები საქართველოს თავისუფლებას და შენ, ახალგაზრდა მით უმეტეს.“

როგორც ვხედავთ გიორგი წერეთელს ღრმად სწამდა, რომ საქართველოს გათავისუფლებას შეესწრებოდა და, ამასთან, მიაჩნდა, რომ ყველა მოსწავლეს თავი უნდა მოემზადებია საქართველოს თავისუფლებისათვის.

ვფიქრობთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, უფლება გვაქვს მწერლის შემოქმედების განხილვისას, მისი მხატვრული მემკვიდრეობა ახალგაზრდა თაობის, თავისუფალი საქართველოს მომავალი მოქალაქეთა მომზადებისათვის გამიზნულ მასალადაც აღვიქვად.

დასკვნა:

სიკეთის მატარებელმა მწერალმა მთელი თავისი სიცოცხლე შესწირა საზოგადოებრივ საქმიანობას. მწერალი ფასდებოდა თანადროულობის უჩვეულო გრძნობით. რაც საერთოდ, ღირებულს ხდის მწერლის ნაღვაწს.

ჩვენი აზრით ეს ფრაზა: „მე მოვესწრები თავისუფლებას“. გიორგი წერეთლის მოღვაწეობის ძირითადი ასპექტების სწორი გააზრებისათვის მთავარი გეზის მიმცემად უნდა გვესახებოდეს.

ლიტერატურა:

1. თაყაიშვილი ე. (1991). ემიგრანტული ნაშრომები. თბილისი: მეცნიერება.
2. თაყაიშვილი ე. (1991). წერეთელი გ. - დაბრუნება. თბილისი: მეცნიერება.
3. მამაცაშვილი კ. (1900). კ. მამაცაშვილის მოგონება. „კავკასი“, 252: 5-6.
4. ნიკოლაძე ნ. (1894). გ. წერეთლის პირველი შრომა. „მოამბე“, 3:139-159.
5. ნიკოლაძე ნ. (1931). მოგონებები. თბილისი: ქართული წიგნი.
6. ნიკოლაძე ნ. (1931). რჩეული ნაწერები. ტომი I. თბილისი: ქართული წიგნი.
7. ნიკოლაძე რ. (1975). ცხოვრების დიდ გზაზე. თბილისი: განათლება.
8. ორბელიანი ს. (1966). ლექსიკონი ქართული. ტ. 1. თბილისი: საბჭოთა საქართველო.
9. საქართველოს ენციკლოპედია, 1. (1997). თბილისი: ირაკლი აბაშიძის სახელობის მთავარი სამეცნიერო რედაქცია.
10. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, 10. (1986). თბილისი: ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის მთავარი სამეცნიერო რედაქცია.
11. ქიქოძე გ. (1963). რჩეული თხზულებანი, ტ. I. თბილისი: საბჭოთა საქართველო.
12. წერეთელი ა. (1968). თხზულებანი, სრული კრებული 15 ტომად. ტ. 7. თბილისი: საბჭოთა საქართველო.
13. წერეთელი გ. (1863). ცისკარს რა აკაკანებდა? „საქართველოს მოამბე“, 5:39-61.

Bearer of Goodness and Prophet of Free Georgia

Kajaia Manana

Georgien Technical University, Tbilisi

Abstract

The paper discusses one of the most difficult periods, which turned the European people towards a new democratic way of thinking and set them on the path to forming a democratic society. Unfortunately, this period became a time of absolute destruction of Georgia's political

independence.

In the 1860s, the majority of Georgian students studying at Russian universities already saw the future of not only their own country but also humanity in general in a completely different way. They dreamed of the formation of a future European-type democratic society. Although they took different paths to achieve this, the fact is that in the 1860s, student youth saw their future work in serving the people, and this service was reflected in the democratization of society.

The primary goal of the new generation was to prepare society for the adoption of new thinking, democratic thinking.

The paper discusses the merits of the “Tergdaleulis”, whose contribution can be attributed to raising the national liberation movement in Georgia and the Caucasus in general to new heights and closely linking it with the processes of democratization of society.

The paper highlights a new presentation and understanding of the main aspects of Giorgi Tsereteli’s work.

From a modern perspective, Giorgi Tsereteli can be seen as one of the founders of new democratic thinking, as a political figure, because he actively intervened in the political life of his homeland and the processes taking place in the Caucasus region. He was exposed to national thought from an early age. Ekvtime Tsereteli wrote: “Giorgi’s ideal was Western Europe; he was convinced that our life was going in a European way and spared no effort and talent to awaken people and show them their inclinations.”

Khomleli credited Giorgi Tsereteli with developing Western European literary tendencies in Georgia. In his words, “Giorgi Tsereteli, unlike Ilia Chavchavadze and other writers of Eastern Georgia, was brought up on the traditions of European literature.” He grew up on the novels of Flaubert and Balzac and then traveled to Europe to immerse himself in European literature and culture.

We should consider the work of Giorgi Tsereteli precisely in terms of preparing the next generation for democratic changes, because, first of all, the formation of the first dignity in them and imbuing them with respect for other individuals, as citizens, was the main goal of Giorgi Tsereteli as a teacher. Giorgi Tsereteli had to leave only the aspiration for freedom from the “old directions”. Here, Giorgi Tsereteli’s main value, “national freedom”, a value that does not change over time, was clearly outlined.

The paper concludes by presenting that in the second half of the 19th century, the foundation for a cultural and educational movement was laid through the efforts of the “Tergdaleulis”, whose work determined not only the development of the 19th-century literature and public opinion, but also influenced the development of the 20th-century literature and public opinion. Their views and aspirations towards Europe echo today and are relevant in the 19th century.

The writer, a bearer of goodness, devoted his entire life to public activity. The writer was valued for his unusual sense of contemporaneity, which makes the writer's work valuable in general.

Keywords: *province, aristocracy, absolute, democratic, conspiracy.*